

Я (Романтика) (стисло)

Микола Хвильовий

Присвята: Цвітові яблуні.

"З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні кургани, прихиляюсь на самотню пустельну скелю.

...Я одкидаю вії і згадую... воістину моя мати — втілений образ тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків. Моя мати — наївність, тиха жура і добрість безмежна. (Це я добре пам'ятаю!) І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом".

Мати каже, що я (її бунтівливий син) зовсім замучив себе. Тоді я беру її милу сиву голову і кладу на свої груди. За вікном ідуть росяні ранки і падають перламутри. Проходить моя буйна юність. Насуваються дві грози, чується глуха канонада.

I

Атака за атакою. Шалено напірають ворожі полки. І думки мої — до неможливості натягнутий дріт. День і ніч я пропадаю в "чека" (ЧК — чрезвычайная комиссия). Вона розташована в помешканні розстріляного шляхтича. Там збереглося все — химерні портьери, портрети княжого роду. Слуги так же подають тепер уже нам вино.

На розкішній канапі сидить озброєний татарин і тягне своє азіатське "ала-ла-ла". Я — бандит за одною термінологією, інсургент — за другою. Я чекіст, але я й людина. Коли в моєму кабінеті збирається чорний трибунал комуни, тоді з кожного закутка дивиться справжня й воістину жахлива смерть.

Мої товариші — доктор Тагабат, Андрюша, третій — дегенерат (вірний вартовий). У доктора Тагабата біла лисина і надто високий лоб. У дегенерата — низенький лоб, чорна копа розкуйовдженого волосся і приплюснутий ніс. Він нагадує мені каторжника. Андрюша — з розгубленим обличчям. Ревком призначив його в "чека" проти його кволої волі. Коли треба розписатися під постановою "розстрілять", Андрюша завжди мнетися й розписується якимось химерним хвостиком, а не пише своє прізвище.

Коли доктор Тагабат чітко підписався під постановою "розстрілять", мене раптово взяла розпука. Цей доктор з холодним розумом і з каменем замість серця, — це ж він і мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт, якому я піддався, не бачачи іншого виходу.

Мабуть, правда була за доктором, моїм злим генієм, а дегенерат, який, смакуючи, вдивлявся в літери, — палач із гільйотиною. А втім, чи не йому я в моменти великого напруження складав гімни? І відходила від мене моя мати, прообраз загірної Марії.

Свічі танули. До розстрілу присуджено шість, на цю ніч досить.

Я йшов пустельними вулицями. Обивателі знають, що нас за три-чотири дні не буде, що даремні наші контратаки. Згадую, що на моїй совісті — шість життів. Ні, шість сотень, шість тисяч, тьма!

Я приходжу до будиночка, де живе моя мати, де пахне м'ятою. Мати прихиляє мою голову, говорить, що я зовсім себе замучив. Мати завтра піде в монастир і їй незносні наші тривоги й хиже навколо. Я здригнувся: "Хиже навколо? Так думають тільки версальці!" І запевняю себе, що ніякої матері немає, це лише фантом. Ні, неправда, моя мати є, і тут я ховаю від гільйотини один кінець своєї душі. Кому потрібні мої переживання? Я справжній комунар. Невже я не маю права відпочити одну хвилину?

Наші відступають і на фронті, і в тилу — паніка. Я й сам завтра кинуся в гарматний гул з батальйоном юних фанатиків комуни.

Але не менше я потрібен і тут. Поширюються глухі наріканні може спалахнути бунт. Вірні агенти ширяють по заковулках, і нікуди вже саджати "цей винний і майже невинний обивательський хлам" Так: будуть сотні розстрілів, і я збиваюся з ніг.

Андрюша просить відпустити його на фронт. У мене спалахує злість: він не може, він хоче бути подалі від цього чорного брудного діла? Кричу, що коли ще раз так скаже, розстріляю і його.

Доктор Тагабат розреготався й передав мені справу № 282. Варто вий, що доглядав розстріли, від яких ухилявся не тільки Андрюша. а й ми з доктором, пішов за підсудними. Потім привели черниць, які вели на ринку відверту агітацію проти комуни. Я смакував: через дві години їх не буде! Повернувся й рішуче сказав: "Розстрілять!" Раптом побачив матір. Чи не галюцинація? Доктор Тагабат регоче: "Що. мама? Ти зрадник комуни! Зумій розправитися і з "мамою", як розправився з іншими!"

Я остовпів. Нарешті схопили й другий кінець моєї душі. Маю тепер лише одне право: "Нікому, ніколи й нічого не говорити, як розкололось моє власне "я". Різко кинув, щоб усіх відвели в підвал, і вийшов.

III

Це були неможливі хвилини. Це була мука. Але я мушу бути послідовним. Цілу ніч розбирав справи, періодично спалахували короткі й чіткі постріли: я виконував свої обов'язки перед революцією.

В обід прийшов Андрюша й попросив дозволу випустити мою матір, але я регочу й проганяю його.

Надвечір південну околицю міста було захоплено. Чорний трибунал збирається до втечі.

Різко кажу доктору, що через годину треба ліквідувати останню партію засуджених.

Через місто йде мовчазна процесія — на розстріл. Я йшов по до розі в нікуди, а збоку брели сторожі моєї душі: доктор і дегенерат.

Матері не бачив, але відчував її. Може, це помилка? Може, треба зробити по-іншому? Але ж це легкодухість! Дійсність, як згряя голодних вовків. Але й єдина дорога "до загірних озер невідомої пре красної комуни". "І я тоді горів у вогні фанатизму й чітко відбивав кроки по північній дорозі". Доктор сказав, щоб я робив, що хочу, зі своєю матір'ю.

Я дістав маузер, підійшов до матері, прихилив її голову до себе вистрілив. Потім

дико озирнувся. Побіг. Повернувся, впав на колі-а й поцілував матір. І кинувся до свого батальйону. А серед мертвого степу, в дальній безвісті, горіли тихі озера загірної комуни.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

У новелі "Я (Романтика)" зображена складна й трагічна революційна дійсність із кров'ю, смертю, насильством, сумом і втратою чогось по-справжньому вартісного. Герой фанатично вірить у майбутнє щастя "загірної комуни", вважаючи, що для досягнення мети дозволені будь-які засоби, навіть знищення тисяч і тисяч інакомислячих. Душа героя вагається у виборі добра і зла, роздвоюється, темний, фанатичний бік її перемагає: герой заради вірності ідеалам еволюції, заради примарних мрій страчує навіть рідну матір. Збудоване ж на крові, як відомо, не може мати щасливого майбутнього.